
Віталь Тарас

...чэхі – самадастатковая нацыя,
прынамсі, яны хацелі б так пра сябе думаць...

Чэшскія замалёўкі

“За што нас так ня любяць?”

У кожным буйным еўрапейскім горадзе ёсць месца, куды вы ня хочаце ісці, якое вы ня хочаце нават бачыць, але якім, рана ці позна, вам давядзецца карыстацца. Я маю на ўвазе метро. У некаторых гарадах з гэтым злом неяк можна ўжывацца і нават мірыцца. Напрыклад, метро ў Празе. Па-першае, яно не такое глыбокае, шматлюднае і прэтэнцыёзнае, як у Маскве. Але з іншага боку, у адрозненне ад Менску, дзе метро сталася ледзьве не адзіным хуткасным відам транспарту і дзе людзі стаяць у вагонах, шчыльна прыціснутыя адзін да аднаго, як селядцы ў бляшанцы, у Празе пасажыры, колькі б іх ні было, заўсёды стаяць ці сядзяць паасобку. Яны могуць пры гэтым есці (уражанне такое, што палова пасажыраў проста не паспявае пасьнедаць і робіць гэта па дарозе на працу), цалавацца (улюбёны заняткаў пражскай моладзі), смаркацца і г.д. Але пры

гэтым кожны з іх будзе сам па сабе. Вас няма, вас ігнаруюць, вакол вас нейкае поле адчужэння, але вам жа ад гэтага і лепей – ніхто ня будзе вас наўмысна штурхаць, напіраць на вас, вісець на плячах і, тым больш, лаяцца з вамі ці ўступаць у публічныя спрэчкі. Як правіла, ад чэха вы пачуеце ўсяго два словы (калі ўвогуле нешта пачуеце) – “звольце прайсці” і “пардон”! За межнікі, у тым ліку з краінаў былога СССР, на гэтым тле, безумоўна, вылучаюцца. Праўда, беларусы па сваёй маўклівасьці ці, прынамсі, нешматслоўнасьці могуць і паспрачацца з чэхамі. Але ж знешні выгляд выдае іх адразу – чорныя курткі (“бунды” па-чэшску). Той, хто хоча аднойчы ехаць у менскім метро, ведае – дамнуючы колер тут заўсёды чорны, а ад паху распаранай, ці вільготнай скуры – штучнай ці натуральнай, няма чым дыхаць.

Зразумела, чорныя скураныя курткі носяць і ўкраінцы, і расейцы. Але тут ужо ўступае ў сілу першая і асноўная характарыстыка – маўкліваць і змрочнасьць.

У чужым гародзе, вядома, і бульба заўсёды буйнейшая і кветкі прыгажэйшыя. Заўсёды здавалася, што на Захадзе – ды хоць бы і ў Польшчы – людзі спрэс культурныя, вышталцонныя, ветлівыя, месца жанчынам і старым заўсёды саступаюць. (Як казалі вясковая знаёмая маёй маці, “каталікі – гэта тыя, што відэльцамі ядуць”). У сапраўднасьці ўсё крыху інакш.

Па-першае, натоўп – ён і на Захадзе – натоўп. На вуліцы, ці ў транспарце не да сантыметраў. Па-другое, цягам апошняга дзесяцігоддзя ці ня большую частку гэтага натоўпу сталі складаць выхадцы з Усходу (і ня толькі еўрапейскага, бо выхадцаў з гарачага Поўдню там заўсёды хапала). Аднак і норавы мяняюцца.

Акрамя ўсяго, тое, што ва Усходняй Еўропе лічыцца непрыстойным – напрыклад, гучна смаркацца ў людным меісцы, у Еўропе Цэнтральнай ёсьць цалкам звычайнай справай.

Але ёсьць куды больш важная рэч: розьніца стэрэатыпу паводзінаў. Савецкі чалавек (усе мы родам з СССР), кім бы ён ні быў паводле сацыяльнага паходжанья, прафесіі ды сьветапогляду – істота калектыўная ды яшчэ выхаваная на мільёне інструкцыяў, умоўнасьцяў, дазваляў і забаронаў. Таму і мітусімся: у краме, у кавярні, у банку, у транспарце. Хто там заду, ці ня трэба кагосьці прапусьціць наперад, ці не зайшлі вы ў непатрэбны час у непатрэбнае месца, ці не пачуеце вокліч: “Вас тут не стаяла”? А ці выхо-дзіце вы на наступным прыпынку? А вось тая бабулька наперадзе – яна выходзіць? Гэткіх словаў вы ніколі не пачуеце ў пражскім трамваі, ці аўтобусе, ці метро, хоць людзей там бывае ня менш, як у менскім. Усе, каму трэба, выйдуць, каму трэба – увойдуць. І месца жанчыне ніхто і не падумае саступіць. Заходні чалавек наогул вас ня бачыць ва ўпор, нават калі вы будзеце стаяць тварам у твар. Толькі калі яму будзе трэба, ён вам усміхнецца і нешта запытае – напрыклад, як прайсці ў бібліятэку. Ва ўсіх астатніх выпадках вас няма. Наогул нікога няма, акрамя яго самога. Ён будзе лічыць грошы, не адыходзячы ад касы, столькі, колькі яму трэба. І рэчы свае на вакзале пакладзе там, дзе яму (а ня іншым) зручна. І сядзе там, дзе яму хочацца, і будзе цалавацца з дзяўчынай, колькі яму падабаецца. (“А табе дзела?”) Ён не дэманструе сваю незалежнасьць, ён нарадзіўся і вырас незалежным чалавекам, індывідуальнасьцю. Кепскай ці добрай – гэта ўжо іншая рэч.

Нараджэнца СССР заўсёды лёгка вылічыць у натоўпе ў Еўропе па насыцярожанасьці позірку і пэўнай здранцьвеласьці рухаў. Чым больш ён стараецца не вылучацца з натоўпу і паводзіць сябе натуральна, раскавана, тым больш кідаецца ў вочы, што ён – чужы сярод чужых.

Акрамя таго, эмігрантаў з Беларусі, Украіны ды Расеі можна пазнаць

па аднолькавых скураных куртках, якія зрабіліся амаль сьпецвопраткай, мату і кароткіх стрыжках. Але ёсьць адрозьненні. Украінцы амаль заўсёды размаўляюць на сваёй роднай мове. Беларусы – амаль ніколі. Часьцей за ўсё яны проста маўчаць.

Неяк за савецкім часам давалося ехаць кампаніяй на таксі з Ялты ў Сімферопаль (спазьняліся на самалёт). Таксіст – чалавек з паўднёвым тэмпераментам, хоць і не каўказец, адразу пачаў сыпаць жартамі, гісторыямі, хохмамі. Гаварыў толькі ён адзін. Праз хвілінаў дваццаць, пасля кароткай паўзы, ён зьбянтэжана спытаўся: “Слухайце, вы адкуль?” “Ды з Менску мы”. “А, беларусы! — радасна здагадаўся таксіст. — Ну, ясна, вы ж усе маўчуны”...

Маўклівасьць для беларуса ня рыса характару, сярод сваіх ён можа быць вельмі гаваркі. Гэта суворая неабходнасьць. Беларус і ў сябе дома паводзіць сябе як на акупаванай тэрыторыі – акупаванай чужынцамі, зразумела. Таму трэба трымаць “вуха вастро”. А “язык мой – вораг мой, “знаходка для шпіёна”. Што ўжо казаць пра замежжа, дзе ўсё вакол чужое, усё не сваё.

Трапіўшы ў варожае асяроддзе, беларус, аднак, пачынае лічыць усіх астатніх беларусаў, якія прыехалі ў нейкую аблюбованую ім краіну раней за яго, амаль што сваякамі. Ну, ня тое, што сваякамі... хутчэй, людзьмі, якія абавязаныя табе дапамагчы. Абраўшы Чэхію дзеля палітычнага прытулку ды заручыўшыся даведкай у якой-небудзь мясцовай філіі БНФ пра сваю апазіцыйную дзейнасьць, едзе беларус у Прагу – не кудысьці яшчэ, а менавіта ў сталіцу. У Празе ўцякач ідзе адразу не ў паліцыю здавацца, што было б лагічна, а да суайчыньніка, які тут працуе (і пра эміграцыю, дарэчы, нават ня думае). Маўляў – дапамажы, братка: як тут і што? Дзе даюць грошы, кватэру, працу? Калі даведваюцца, што твая праца ніякага дачынення да іміграцыйных службаў ня мае, што запрасіць яго жыць да сябе ў хату ты не зьбіраешся, таксама як і прапаноўваць грошы альбо працу, беларус страшэнна крыўдзіцца, лічыць цябе буржуем і здраднікам радзімы, якую ён толькі што пакінуў у імя сьветлых ідэалаў. Але асабліва моцна беларус крыўдуе на тутэйшыя ўлады – гэта значыць, на чэхаў. Яны і бюракраты (на слова табе ня вераць, патрабуюць нейкія паперы), і скнары (кватэру адразу не даюць, спачатку прымушаюць жыць у лагеры для ўцекачоў), і “кнедлікі” (ядуць рознае ташноцьце замест сала і дранікаў, а галоўнае – задарма ня кормяць).

Некаторы час беларусаў у Празе найчасцей можна было сустрэць сярод распаўсюднікаў турыстычных рэкламных улёткаў. Работа не прыбытковая, але і няцяжкая – заўсёды на сьвежым паветры, ды яшчэ ў цэнтры гораду. Але пасля таго, як пражская мэрыя гэты від дзейнасьці ў Старым горадзе забараніла, любёны беларускі “бізнэс” захірэў.

Найбольш здатныя паціху перасоўваюцца далей на Захад. Ведаў я аднаго ўцекача, які атрымаў палітычны прытулак у Чэхіі, але потым абвінаваціў чэшскія ўлады ў парушэньні ягоных чалавечых правоў і атрымаў прытулак у Бельгіі. Але ж і ў Бельгіі яму не спадабалася, і стаў ён прасіць палітычнага прытулку ў Швейцарыі. Чым скончылася ягоная эпапея і на чым душа супакоілася – ня ведаю.

Ведаю, што такіх вандроўнікаў з Беларусі, якія праўдамі і няпраўдамі прасочваюцца ў Польшчу, альбо ў Чэхію, адтуль у Нямеччыну, далей – у Галандыю, у ЗША, а потым паўсюль, вельмі шмат. І нідзе няма краіны, якая цалкам задаволіла б іх, бо паўсюль трэба: *a* – вучыцца, *b* – працаваць і *c* – інтэгравацца ў тамтэйшае грамадства. А навошта інтэгравацца, калі мне хопіць і дзясятка словаў на расейскай мове. Што да расейскай ці

ўкраінскай мафіі – гэта не пытаньне. Мафія сапраўды інтэрнацыянальная. Вось толькі мафію звычайныя еўрапейцы ня любяць. І не за тое, што злачынцы-эмігранты не гавораць у большасьці сваёй на еўрапейскіх мовах, а за тое, што яны забіваюць, рабуюць і ўвогуле сядзяць на шыі ў астатніх еўрапейцаў.

Савецкія партфункцыянеры вельмі абураліся падчас сваіх камандзіровак ці, скажам, адпачынку на Захадзе, калі там адбываліся якія-небудзь анты-камуністычныя акцыі пратэсту – напрыклад, супраць ўварваньня ў Чэхаславацкіну, ці ў Афганістан, ці з-за адмовы Савецкага Саюзу выпускаць габрэяў у Ізраіль. “Ну за што яны нас так ня любяць?” – выказаў шчырае неўразуменьне адзін такі чыноўнік у Менску. “А за што нас любіць?” – спытаўся нежак у яго мой бацька. Пытаньне засталася без адказу. Справа ня ў тым, каб нас раптам узялі ды палюбілі на Захадзе. Справа ў тым, каб мы самі сябе любілі і пеставалі. Было б за што.

Каменчыкі ў чужым гародзе.

З вакна кватэры, дзе я жыву, можна бачыць пяцёрх старых. Чацьвёра з іх стаяць са скрыжаванымі на грудзях рукамі, крыху апусьціўшы суворыя барадатыя твары долу. У нагах у кожнага – сава (сімвал мудрасьці). Яшчэ адзін стары, у адрозьненне ад сваіх каменных суседзяў – безбароды і жывы, стаіць на балкончыку. Мой сусед заўсёды, нават улетку, носіць швэдар. Увесь ягоны балкончык упрыгожаны кветкамі, каляровымі дзіцячымі флюгерамі і лялькамі-марыянеткамі. Сярод іх можна пазнаць Гурвінка – персанажа чэшскіх казак. Адноўчы – 9 траўня – увесь балкон будзе абчэпляны нацыя-нальнымі чэшскімі сьцяжкамі: іх будзе ажно 9, і яны будуць трымцець на ветрыку некалькі дзён запар, нават тады, калі ўсе астатнія ўжо забудуцца пра сьвята.

Стары абыякава пазірае ўніз, на бясконцую ў ранішні час плынь машынаў на самай шумнай у Празе вуліцы. Гэта цалкам адпавядае яе назве – Чэшскаславенскай Армады (Чэхаславацкага войску). І яму, і мабыць, старым каменным балванам хацелася б крыху размяцца ці зайсьці ў рэстаранчык “Эльвуд”, дзе заўсёды можна зьесьці смачную чэшскую поліўку з цёртым сырам і добра прыгатаваны стэк. Усё гэта, зразумела, пад куфаль-другі піва, які падасьць даўгалыгая чарнявая афіцыянтка, што гаворыць нечакана хрыплым для маладой прыгожай дзяўчыны голасам (прычынай таму, мабыць, цыгарэты, якія яна смаліць адну за адной). Афіцыянтка заўсёды ветліва ўсьміхаецца, што ня так часта бывае ў сярэдняй рукі рэстаранах у Празе. А малады, яшчэ бязвусы кухар можа прыгатаваць на заказ фантастычную страву з мяса ягняці.

Паколькі я жыву ў доме насупраць каменных істуканаў на пятым паверсе, на ўсё гэта я магу пазіраць крыху зьверху. Мне нават відаць рог рэзідэнцыі амерыканскага пасла, каля якога заўсёды маячыць марскі пехацінец (праўда, яны мяняюцца пазьменна). Насамрэч, усе дамы тут – чатырохпавярховыя. Наша кватэра знаходзіцца на пятым паверсе, ці дакладней сказаць – на паддашку (па-чэшску гэта называецца пудла), пераабсталяваным пад жытло. Гаспадар, пан Чапэк (Чапэкаў у Чэхіі ўсё адно, што Дранчукоў у Беларусі) пабудаваў кватэру ажно ў двух узроўнях. Так што ў вокны другога паверху гэтай надбудовы можна бачыць Град ва ўсёй ягонай прыгажосьці. А з балкону – Бабу. Але пра яе крыху пазьней.

Падобных кватэраў зараз у Празе вельмі шмат, і прыбытак ад іх арэнды

за межнікамі добры. Пан Чапэк будзе кватэры, зразумела, ня сам – іх будуюць наёмныя рабочыя-ўкраінцы за вельмі малыя грошы. У адрозьненне ад пані “інжынеркі” – гаспадыні дому, дзе я жыў перад тым два гады, мільянер пан Чапэк зусім просты і ветлівы чалавек. Зразумела, ён сабе на розуме. Гэта бачна па ягоных заўсёды хітра прыжмураных вачах. Чымсьці ён падобны да Швейка з малюнкаў Ёзэфа Лады. А можа, гэта мне толькі здаецца...

Ноеў каўчэг.

Нікуды за апошнія некалькі дзён Прага не падзелася, і каменныя балваны за маім вакном са свайго месца не скрануліся. Тая ж Прага – ды ня тая. Паводка пакінула свой адбітак на ўсім. І гэта ня толькі зьнешні адбітак, які кідаецца ў вочы гурбамі сьмецьця ўздоўж Влтавы, учора яшчэ разьбюшанай і нястрымнай, а сёньня ледзь не санлівай. Гэты адбітак ляжыць на пражанах, якія зрабіліся крыху больш стрыманымі ў эмоцыях. І хаця ўвечары ў гасподах, як заўсёды, гучыць музыка, чуваць людскія галасы і сьмех, гучаць яны неяк прыглушана – нібы ў радыёпрыёмніку крыху прыцішлі гук. Пачуцьцё трывогі, разлітае ў паветры, нібы воды па зямлі Чэхіі, зьнікла – але не зусім, як бы ператварыўшыся ў навязьлівы ўспамін.

І што мяне пагнала ў той дзень у заапарк? Сам ня ведаю. Дагэтуль быў я там толькі аднойчы, адразу па прыездзе ў Прагу. Памятаю, здзівіла мяне амаль поўная адсутнасьць у горадзе рэкламы аднаго, відаць, з лепшых заа-паркаў у Еўропе. Але ж пражанаў ды і турыстаў сюды прывабліваць ня трэба – іх і так тут заўсёды шмат. І ў тую нядзелю ад бацькоў з дзецьмі ды параў рознага ўзросту праходу не было...

Каб патрапіць з Градчанаў у раён з антычнай назвай Троя, дзе знаходзіцца заапарк і цудоўны Тройскі замак, трэба прайсьці вялізным каралеўскім паркам Стромаўкай (“стромы” па-чэшску – дрэвы), а потым пешаходным мос-там праз Влтаву, якая ў гэтым месцы зусім нешырокая. Звычайна. Але ў той дзень мяне ўразіла, што некаторыя дрэвы па абодвух берагах ракі былі затопленыя па самыя кроны. Карціна крыху нагадвала вясновую паводку ў Беларусі. Аднак, каб летам, у жніўні? Надвор’е пасья некалькіх даждж-лівых дзён стаяла цудоўнае, і нішто не абяцала бяды. Праўда, па тэлебачанні паказвалі ўжо карціны затопленых Чэшскіх Будэёвіцаў – але ж гэта недзе там, на поўдні, паблізу мяжы з Аўстрыяй. Калі тая паводка дойдзе да Прагі... А ўсяго праз дзень прайсьці праз Стромаўку будзе немагчыма – увесь парк затоплены, вада размыла глебу пад дрэвамі, і яшчэ доўгія месяцы на ўваходзе ў парк будуць стаяць шылды з надпісамі: “Уваход строга забаронены! Небясьпечна для жыцця!”

Дарэчы, у тых жнівеньскія дні можна было адчуць – не прачытаць на мапе, ці ў кнізе, а ледзьве не фізічна адчуць – геаграфію Чэхіі. Влтава падзяляе краіну на два няроўныя кавалкі – Заходні і Усходні берагі. Вада ў рацэ, апетай Бедржыхам Сьметанам, цячэ, як і ўсе астатнія, зьверху ўніз – у дадзеным выпадку з гор у Паўднёва-Чэшскім краі ў раўнінную Багемію і зьліваецца з Лабай, адкуль пад назовам Эльбы коціцца ў Ніжнюю Саксонію ў Нямецчыне. Але перад гэтым Влтава працякае праз шэраг адмысловых гідракаскадаў ды праз бетоннае жарало ў сталічным густа населеным горадзе. Многія са шматлікіх мастоў цераз Влтаву падчас паводкі былі непразныя, таму і ўзьнікла адчуваньне, так бы мовіць, землепадзелу.

Пабадзяўшыся бяз мэты па заапарку, на разьвітаньне пастаяў каля басейну з сям’ёй бегемотаў. Старэйшы бегемот раўніва паглядаў на сваё дзіця-

нё (на вока – цэнтнеры тры вагой). Той падстаўляў сваю пашчу пад струмяні вады ў адмыслова зробленым вадаспадзе, і відочна лавіў ад гэтага кайф, а бацька час ад часу адганяў малага ды зьлёгка, амаль пяшчотна падштурхоўваў туды сваёй агромністай пысай самку. Але бегемоціха была, што называецца, не ў настроі. На наведнікаў яна паглядала насыцярожана, амаль варожа...

Самка з малым падчас паводкі загінула. А вось самец, як ні дзіўна, выжыў – дзе ён хаваўся, ніхто так і не зразумеў.

Слана па мянушцы Кадыр, які нібыта паводзіў сябе агрэсіўна і нікога да сябе не падпускаў, застрэлілі. Ён стаяў у загоне, пакуль вада не падступіла да вачэй... Забілі таксама мядзьведзя, льва і яшчэ некалькі драпежнікаў. Яны паводзілі сябе агрэсіўна – не маглі ўразумець, што людзі, вядома ж, хацелі ім добра. Не зразумелі чагосьці і марскія коцікі, якія памкнуліся плыць у бурлівай вадзе Влтавы, нібы ў мора. Адзін неўзабаве вярнуўся, аднаго вылавілі ажно ў Нямецчыне...

Потым дырэктар заапарку ва ўсім будзе вінаваціць гідраметэаролагаў, якія прадказвалі напярэдадні ўсяго толькі “пяцідзесяцігадовую” ваду, але ўзровень Влтавы перавысіў стогадовы, таму большасць вальераў была залітая вадой. (Дарэчы, здаецца, толькі ў чэхаў і славакаў ёсць такі тэрмін – дзесяцігадовая, пяцідзесяцігадовая, стогадовая вада. Гэта значыць, узровень той або іншай ракі ўмоўна дасягнуў максімальнай адзнакі, скажам, за апошнія сто гадоў назіранняў. У самы пік паводкі лічыльнікі перасталі лічыць, колькі кубаметраў вады ва Влтаве працякае за секунду – яны проста не былі разлічаныя на такую хуткасць і аб’ём плыні.)

Вось такі атрымаўся Ноеў каўчэг, на якім людзі забіваюць жывёлаў.

Большасць насельнікаў заапарку, усё-ткі, удалося ўратаваць.

Паводка ў Чэхіі забрала жыцці 13 чалавек. Кожны з іх, вядома, быў унікальнай і непаўторнай асобай. Але большасць загінулых сталіся ахвярамі пачварнай чалавечай упартасці ці неверагоднага глупства – напрыклад, адзін чалавек загінуў, калі гарматным стрэлам затаплялі яхту, якую плынь несла на мост. Паліцыя шмат разоў папярэджвала, каб усе разявакі пакінулі месца абстрэлу. Пры выбуху аскабалак яхты патрапіў яму ў галаву...

Па-сапраўднаму жудасна было толькі аднаго разу – калі я яшчэ нічога ня ведаў пра “стогадовую ваду”. Усю ноч напярэдадні быў лівень – і не такі, як звычайна ў навальніцу ў Беларусі, а нейкі па-нямецку метадычны і жорсткі. Дождж ішоў і йшоў бязьлітасна, з упартасцю параноіка. А потым сярод ночы пачалі выць сірэны...

ЛЯ Музеўму, на Вацлаўскай плошчы, што ў цэнтры Прагі, было бясъпечна. Так здавалася, пакуль не спынілі метро на адрэзку ад Мустэка да Дэйвіцаў на левым беразе. Вада да самага чэрава сярэдневечнай Прагі – Старамесцкай намесьці, не дайшла. Праўда, толькі на паверхні. Дарэчы, у некаторыя сярэднявечныя будынкi вада ўсё адно не пранікла б звонку, бо як выявілася, раствор, якім пакрывалі сьцены тагачасныя будаўнікі і які захаваўся да нашых дзён, мае водаўпорныя ўласцівасці.

Наступствы паводкі ў Празе зьблізку давялося пабачыць ужо на трэці дзень, калі перастала дзейнічаць метро ў цэнтры.

Станцыі метро “Старамесцка”, як і “Маластранска”, а потым і “Мустэк” ды яшчэ з добры тузін станцыяў былі затопленыя або падтопленыя. Да гэтага здавалася, што больш бясъпечнае месца ў Празе, як метро, цяжка знайсці. Але ж дасягненне горнаінжынернай думкі (тунелі метро тут пракладаліся ў гранітных пародах на вялікай глыбіні, у тым ліку пад

рэчышчам Влтавы) ня вытрымала саборніцтва з ракой. Трамвай да гэтага часту злавалі сваёй няшпаркасьцю: у Празе трамвай для кіроўцаў іншых відаў транспарту ніякі не прыярытэт, па трамвайных рэйках аўтамабілі часам едуць, як па звычайнай дарозе. А тут, у дні паводкі, трамвай зрабіўся ці не галоўным відам транспарту.

Быў момант, калі берагі Влтавы злучаў усяго адзін аўтамабільны мост. І два, па якіх хадзілі трамвай. Усе астатнія былі пад пагрозай затаплення – у тым ліку і славыты Карлаў Мост, які бачыў на сваім вяку, напэўна, і не такія паводкі – але ж вельмі даўно.

Дык вось, на трэці дзень нешта здарылася, і на трамвайных лініях – усе трамвай паварочвалі кудысьці ня ў той бок, і давялося ісьці на працу пешкі ўздоўж Влтавы. Хаця вады ў рацэ ўжо трохкі паменела, з неверагоднай хуткасьцю плынь несла самае рознае сьмецьце – дрэвы, гальлё, траву, нейкія скрынкі, пластыкоўкі, аўтамабільныя шыны ды іншыя прадукты чалавечай цывілізацыі. Увогуле, нават зьблізку Влтава выглядала не такой ужо страшнай, а на вуліцах гораду, бліжэй да цэнтру, наогул амаль не відно было наступстваў паводкі. Калі не лічыць дэталіў.

Каля супермаркету сядзіць на прыступках немаладая жанчына на мыліцах. Некалькі дзяўчын адпойваюць яе лекамі – магчыма, бабульчын дом апынуўся пад вадой, а можа, нешта, здарылася са сваякамі... Блізу Старамесцкай плошчы вокны сугарэньняў, што выходзяць на вуліцу, закладзеныя мяхамі з пяском. На самой плошчы, да якой, дзякаваць Богу, вада не дайшла – шмат турыстаў. Многія спадзяюцца ўбачыць, як б'е старадаўні гадзіннік, што на будынку Старамесцкай Рады. Але гадзіннік стаіць, быццам і на яго нейкім чынам паўплывала паводка: дванаццаць апосталаў схаваліся недзе за прыадчыненымі акенцамі, сьмерць з касой побач па-ранейшаму чакае свайго часу.

Увогуле, жыцьцё ў цэнтры, дзе знаходзіцца турыстычная мека – Вацлаўская плошча, віравала да канца лета па-ранейшаму. Адно толькі былі зачыненыя некаторыя рэстараны ды крамы. Затое канкурэнты ў гэтыя дні атрымлівалі падвойны даход. Што зробіш – капіталізм. Хаця, што ў тым кепскага? Не было б у Празе такой колькасці прыватных рэстаранаў, кавярняў, крамаў і крамачак – нармальнае існаваньне пасля катастрофы наладзіць было б куды як цяжэй.

Вядома, жыцьцё і ў дні катастрофаў – прыродных альбо тэхнагенных – не спыняецца. Недзе ідуць пад ваду цэлыя паселішчы, дамы, хімічныя заводы, мастацкія галерэі з бяспэчным скарбам, людзей вывозяць ратаўнікі на чаўнах і гелікопэрах, а зусім побач людзі сядзяць за столікамі, п'юць каву. Для кагосьці паводка – бясплатнае шоў, магчыма сьць паглядзець на нешта незвычайнае. Нешта падобнае было ў жніўні 91-га ў Маскве, калі разявакі назіралі за абстрэлам танкамі Белага Дому.

Дазволю сабе кароткі экскурс у больш блізкую гісторыю. У верасьні 2000-га году антыглабалісты падчас саміту МВФ і Сусьветнага банку ў Празе на кароткі час захапілі горад (асноўныя сілы паліцыі былі кінутыя на непасрэдную ахову замежных удзельнікаў). Позна ўвечары давялося стаць сьведкам таго, як некалькі хлопцаў у скуранках крышаць жалезнымі стрыжнямі адмысловае легіяванае шкло ў рэстарану Макдоналдс – ненавіснага сімвалу амерыканскага імперыялізму. Невялічкая купка маладых людзей падба-дзэрвае іх воклічамі. (Недзе там, як потым даведаўся, былі і беларускія анархісты з Чырвонага Жонду).

Крыху большая купа мінакоў здаля моўчкі назірае за пагромам. Потым натоўп антыглабалістаў пачынае расьці на вачах і затапляе, нібы павод-

кай, Вацлаўскую плошчу ды прылеглыя вуліцы. На адной з іх, за шклом рэстарачыі Кей-эФ-Сі (яшчэ адзін ненавісны сімвал), можна бачыць зусім ужо фантасмагарычную карціну. У памяшканьні з выключаным святлом нерухама сядзяць за столікамі паліцыянты. Не хацелі выдаваць сваёй прысутнасці? Гэта ўжо потым пражская паліцыя, выклікаўшы падмацаваньне, пачне разганяць ды арыштоўваць удзельнікаў беспарадкаў, а за адно – журналістаў, якія патрапяцца пад руку. Ну, а ў дні паводкі, трэба аддаць належае, паліцыя паводзіла сябе мужа і, галоўнае, эфектыўна.

Большую частку таго, што тады і пазьней адбывалася на вуліцах Прагі, давалося назіраць на тэлеэкране.

Часам цяжка бывае вызначыць – ці сам, на свае вочы ты нешта бачыў, ці па тэлевізары? Першы канал Чэшскага тэлебачаньня, дарэчы, працаваў у крызісныя дні жніўня 2002-га ня горш за Сі-Эн-Эн: суткі за суткамі рэпарцёры ў Празе, ды іншых местах Чэхіі выходзілі ў эфір найпрост з месца падзеяў. Пры гэтым на эфір працавалі журналісты ня толькі з рэдакцыяў навінаў, ці публіцыстыкі, але і іншых рэдакцыяў, улучна са спартовай.

Першаму каналу ЧТ у тыя дні проста не было роўных. Абодва камерцыйныя каналы хоць і імкнуліся таксама інфармаваць сваіх глядачоў – яўна прайгравалі ў аператыўнасці ды прафесійнасці. І я ня мог тады ня ўспомніць, як за паўтары з нечым гады да гэтага, у сьнежні 2000-га, сто тысячаў пражанаў выйшлі на Вацлаўскую плошчу, каб падтрымаць журналістаў рэдакцыі навінаў ЧТ, якія трымалі страйк у тэлестудыі на Каўчых Гарах. Новае кіраўніцтва Чэшскага тэлебачаньня, прызначанае, фактычна Кляўсам – тагачасным спікерам парламенту і лідэрам Грамадзянскай дэмакратычнай партыі, мусіла зрабіць з грамадскага тэлебачаньня сучасную камерцыйную тэλεстанцыю ў заходнім стылі. А для пачатку, у стылі зусім савецкім, звольнілі тых, хто адмовіўся падпарадкоўвацца новаму начальству і перакрылі эфір “нелаяльным” журналістам. Нелаяльным стаўся ўвесь прафсаюз супрацоўнікаў тэлебачаньня. Менеджэр Іржы Годач, адмыслова выпісаны з эміграцыі ў Лондане наводзіць парадак на старым ЧТ, не знайшоў нічога лепшага, як замест “карцінкі” даваць у эфір чорную застаўку з тэкстам, дзе абвешчалася, што канал выключаны ім асабіста, на падставе адпаведнага закону з указаньнем артыкулаў і параграфаў. У газетах адразу зьявіліся карыкатуры на Годача і Кляўса. Кляўс і ягоныя прыхільнікі ў парламенце адстойвалі Годача і Бабашыкаву – жонку вядомага ў Чэхіі “піўнога барона”, якая ўзначаліла рэдакцыю “паралельных”, правільных навінаў, да апошняга. Пры гэтым лідэры прафсаюзу і журналісты абвінавачваліся ў падрыве дзяржаўнай улады, анархіі ды іншых сьмяротных грахах. Але тэлегледачы чамусьці ім не паверылі. Яны выйшлі на плошчу. У мітынг у дзельнічалі самыя папулярныя ў чэхіі рок-зоркі, вядомыя інтэлектуалы, тэлеведучыя, акцёры.

Дарэчы, у “правільных” навінах удзельнікаў таго статысячнага мітынгу назвалі “купкай падманутых таннай дэмагогіяй грамадзянаў”. Ну, літаральна як у рэпартажах Беларускага тэлебачаньня пра мітынгі апазіцыі ў праграме “Панарама”! Толькі чэшскага варыянту “Панарамы” не атрымалася. У падтрымку тэлежурналістаў у парламенце аднадушна выступілі сацыял-дэмакраты (партнёры АДС у кіроўнай кааліцыі!). Урэшце, асьвістаны ўсімі Годач вярнуўся ў Лондан. Бабашыкава вярнулася працаваць на камерцыйны тэлеканал “Нова”. А Кляўс... Кляўс разам са сваімі паплечнікамі праз паўтары гады прайграў выбары ў чэшскі пар-

ламент і сыйшоў з палітычнай арэны. Пра інцыдэнт з тэлебачаньнем чамусьці ніхто не згадаў.

На Бабе, альбо паляваньне на соваў.

Вось ужо сто гадоў з лішкам Празе шанцуе. А як жа – ні першая ні другая сусьветная войны шнараў на абліччы гораду не пакінула. У некаторых рэстарациях у цэнтры можна пасядзець на мэблі часу “сэцэсі” (у нас гэты стыль больш вядомы як мадэрн)! У дні апошняй з паводак – а іх надарылася ажно дзьве ўсяго за пяць гадоў – вада спынілася ў некалькіх сантыметрах ад верхняга краю шчытоў, якія выставілі па перыметры Старога Места. Добраахвотнікаў, якія суткамі насыпалі пясок у мяхі і рабілі з іх супрацьпаводкавыя бар’еры, было больш, чым рэальна патрабавалася. Празе пащанцавала з пражанамі. Яны любяць свой горад – не на паказ, а спакойна і аддана, усё сваё жыцьцё.

І хай гавораць, што ў цяперашнім стане Прага існуе і ўтрымліваецца выключна дзеля турыстаў і адпаведна – грошай. Пры ўсёй сваёй новай пазалочэ “злата Прага” застаецца куды больш утульным, мілым і сьціплым месцам, чымся колішняя сталіца Аўстра-Венгрыі Вена. Самі аўстрыйцы жартуюць, што Вена – занадта вялікі горад для маленькай краіны. Мне асабіста ён запомніўся пампэзнай (хоць і шыкоўнай) архітэктурай, агромністай колькасьцю конных статуяў кайзераў на адносна малой плошчы, неверагодна дарагой кавай і класічнай чопарнасьцю клеркаў. Аднаго з іх я бачыў на Рынзе (самы папулярны раён Вены ў цэнтры) зашпіленым на ўсе вузкі ў літаральным сэнсе слова – і гэта ў трыццаціградусную сьпёку!

Аднак Прага, якая заўсёды была больш вольнай і дэмакратычнай (хоць, зразумела, у нейкім сэнсе і больш правінцыйнай) – гэта ня толькі Стары Горад, Град і Вышэград. Я хачу распавесці крыху пра іншую Прагу.

Міленіюм (Новае тысячагоддзе) мы ўсёй сям’ёй сустрэкалі на Бабе.

Гэта раён такі – ціхі, зялёны (адна з вуліцаў, якая вядзе сюды, так і завецца – Зелена). Чымсьці нагадвае Нікіцкі батанічны сад у Крыме: столькі тут розных экзатычных відаў хвояў, соснаў, гіганцкіх рададэндранаў, туяў, гінкгу. Зусім побач, за Шарэцкім Патокам (які, трэба зазначыць, ня мае ніякага дачынення да былога беларускага сьпікера) пачынаецца дзікая прырода. У рысе гораду можна ўбачыць і лісіцаў, і касуляў, і аленьяў, і дзікоў. Не кажу ўжо пра агромністую колькасьць птушак.

Першыя некалькі месяцаў нашага жыцьця на Бабе, калі часам уначы ня спалася і было зусім сумна ды нікавата, падбадзэргаў сваімі сьпевамі дрозд. Сьвятло ад ліхтароў ён, напэўна, прымаў за сонечнае, і сьвістаў самааддана, ня глядзячы на халодныя ўзімку ночы. А ўжо як ён заліваўся летам, седзячы на даху і ловячы апошнія промні сонейка на захадзе! Уражаньне такое, што рабіў ён гэта ня дзеля сваёй сяброўкі, ці іншых навакольных самак, але асабіста дзеля гаспадара дома, побач з якім жыў. Вельмі дружалюбныя і прыязныя да чалавека птушкі.

Наш кот на іх, вядома ж, паляваў. Праўда, злавіць ніводнага дразда, яму, здаецца, не ўдалося, чаго ня скажаш пра сінічак. Але аднойчы ўначы давалася назіраць, як птушкі палююць на... нашага ката. Гэта былі агромністыя совы, якія выдавалі зусім белымі ў сьвятле поўні. Кат уздавалася, што гэта ён на іх палюе, падскокваючы і спрабуючы ў паветры дастаць кіпцюрамі. А совы бяшумна ўзмывалі ўверх, а потым моўчкі пікіравалі на ворага ўніз ды зноў узьляталі. Заўважыўшы чалавека, яны адляцелі прэч. А ў ката засталіся глыбокія шнары, якія доўга не загойваліся.

Нам здавалася, што наш кот – чорны, з белаі манішкай на грудзях, белымі пальчаткамі на лапах і чорна-белым носам, народжаны ў Слоніме, унікальны паводле сваёй расфарбоўкі. Нават гаспадыня дому, дзе мы жылі – прагнай да грошай, пыхлівая і незгаворлівая пані-інжынерка адразу раставала, калі бачыла нашага ката, і пачынала мырмытаць пра яго нешта ласкавае.

Хутка выявілася, праўда, што на Бабе амаль усе каты такія самыя. Аднак нашы суседзі, у якіх былі свае сабака-лабрадор і котка, чамусьці нашага ката таксама ўпадабалі. І гэта нягледзячы на тое, што кот-злудзей панадзіўся красьці ежу ў суседскай коткі проста са сподачку, пад носам у сабакі. Зрэшты, лабрадор – парода абсалютна мірная, выведзеная, здаецца, выключна для таго, каб дзеці беспакarana рабілі з ім усё, што хочацца, а дарослыя цешыліся бязьмежнай адданасьцю ды прыроджанай высакароднасьцю. Лабрадор, падаецца, самая ўлюбёная парода сярод уладальнікаў сабакаў у Празе. Калі не лічыць таксаў, вядома. Гэтыя, у адрозьненне ад мілых, але бесхрыбетных лабрадораў, амаль заўсёды маюць характар, і нярэдка – даволі дрэнны. Пры гэтым яны абсалютна пазбаўленыя страху і гатовыя змагацца за свае правы і свайго гаспадара з праціўнікам, які перавышае іхнюю вагу разоў у сто.

Адна такса цэлы год будзіла нас уначы сваім брэхам (была такая злая, што выводзіць яе гуляць удзень гаспадыня не асьмельвалася). У адказ звычайна адгукаўся голас нашай суседкі насупраць, падобны на ерыхонскую трубу. Зрэшты, голас ейны цалкам адпавядаў неабхватным габарытам, і нярэдка мы прачыналіся ад таго, што яна мірна на ўсё голас размаўляла пра жыцьцё-быцьцё з кім-небудзь на супрацьлеглым баку вуліцы.

Колькасьць сабакаў у Празе, і ў прыватнасьці – на Бабе, даўно пераўзышла, здаецца, колькасьць людзей. На жаль, расьце і колькасьць прадстаўнікоў байцовых пародаў – усякіх там пітбуляў і ратвелераў, а разам зь іхнім пагалоўем расьце і колькасьць пакусаных на сьмерць людзей, у тым ліку, што раней здавалася неверагодным, маленькіх дзяцей. Праўда, трэба адзначыць, сустрэць сабаку без намордніка ў грамадскім транспарце, або на ходніку, альбо ў парку ў Празе амаль што неверагодная рэч.

Дык вось, новы, 2000-ы год мы вырашылі сутракаць на Бабе. А трэба сказаць, што слова Баба мае ня толькі тапанімічнае, але пэўнае фізічнае ўвасабленьне. Так называюць руіну, што стаіць на высокім беразе Влтавы, на Астрозе. Вакол ляжаць раскіданыя сапраўдныя альпійскія лугавіны, дзе летам пасьвяцца авечкі. Панарама Прагі адсюль такая, што сюды штовечар прыязджаюць на машынах, каб толькі палюбавацца навакольным даляглядам. На супрацьлеглым беразе высяцца дамы мікрараёну Троя і ўзгорак з запаркам, унізе – Влтава, чыгунка, аўтамагістраль і ўся даліна, у якой месьціцца, уласна, асноўная частка Прагі. І нават ачысныя збудаваньні на рацэ ў раёне, які завецца Пад Бабай (ня трэба блытаць з Бабай) не псуюць агульны пейзаж.

Паглядзець навагодні агнястрой сюды прыйшло нямала людзей. Многія, як і нашая сям'я, прынеслі з сабой шампанскае, ежу. Моладзь біла ў бубны і тамтамы, гудзела ў горны. Акурат апоўначы пад агульныя воклічы пляцелі ў неба коркі ад шампанскага. Аднак большасьць публікі – а гэта тутэйшыя жыхары, захоўвае маўклівы спакой. Ніхто з іх ня п'е, не крычыць. Паглядзеўшы бясплатнае відовішча – агнястрой, старыя пары, узяўшы адно аднаго пад руку, паволі разыходзяцца па дамах.

Сустрэўшы перад гэтым Новы год у раёне Вацлаўскай плошчы, я быў перакананы, што чэхі шалёна любяць весяліцца. Апоўначы ад разрываў

петардаў, звону разьбітых аб брукаванку бутэлек з-пад шампанскага і дзікага крыку, можна было аглухнуць. Шкло ад бутэлек засьцілала Вацлаўскую плошчу, як лёдам. Але ж раніцай ад сьмецьця не засталася і сьледу. Гэта папрацавалі нанятыя магістратам студэнты.

Весьляліца і шумець на вуліцах Прагі любяць. Але гэта турысты. Чэхі робяць гэта ў гасподах і яшчэ на восеньскіх балях, якія называюцца Бурчак – ад назову маладога, яшчэ шумлівага віна новага ўраджаю. Апошнім часам, праўда, у Празе пачалі прадаваць французскае Бажале. Аднак тутэйшыя знаўцы па-ранейшаму аддаюць перавагу чэшскаму віну – Бэзнецкаму, напрыклад, ці якому-небудзь яшчэ з мараўскіх вінаў.

Чэшская прэса тым часам б’е трывогу – усё меней людзей захоўваюць вернасьць чэшскім вінам, піву, кнэдлікам, гермеліну і шпекачкам. Ды й сапраўдныя шпекачкі (сьвіныя сасіскі, адмыслова падсмажаныя над агнём) пакаштаваць становіцца ўсё цяжэй. Усё больш людзей аддаюць перавагу фаст-фуду ці вегетарыянскім стравам. Усё меней людзей прыходзяць у гасподы, дзе як у часы Швэйка, можна зьесці “печэнэ коляно” (па-нашаму, сьвіную рульку – толькі з паўкіло, ня менш, вагой), выпіць куваль-другі піва Старапрамен ці Крушовіцэ і гадзінамі размаўляць на розныя тэмы. Я адмыслова назваў менавіта гэтыя гатункі піва, бо ў кожнага места ёсьць свая фірмовая марка. У Пльзене, акрамя славутага “Праздрою”, гэта “Гамбрынус”. У Чэшскіх Будэвіцах – “Будвар”. А ёсьць яшчэ знакаміты “Велькоповіцкі Козел”. Праўда, расейцы менавіта гэты гатунак чамусьці ня любяць. Можа, з-за назвы, у якой ім чуюцца нейкі намёк?

Дзядзька Ваня, Швейк і іншыя.

Чэхі кажуць, што некаторыя з непаўторных вартасьцяў “Казла” былі страчаныя за савецкім часам, калі піва гналі на экспарт у іншыя сацыялістычныя краіны вялікімі партыямі і ня надта дбалі пра якасьць.

Дарэчы, мой далёкі сваяк – нябожчык Іван Каранкевіч, які шмат гадоў працаваў на менскім піўзаводзе інжынерам-тэхнолагам, у 70-я гады прыязджаў набірацца вопыту да чэшскіх півавараў. (З песьні слова ня выкінеш. Быў ён мянчук, гарадскі чалавек, і Янкам яго ніколі ня звалі, а звалі дзядзькам Ванем.) Пра сваю паездку і пра чэхаў ён успамінаў з замілаваньнем. Высокі, мажны, з ружовым тварам, блакітнымі вачыма і рэдкімі бялявымі валасамі на галаве, з круглым, “піўным” жыватом, дабрадушны ад натуры чалавек, ён і сам быў чымсьці падобны на чэха. А што тычыцца чэшскіх тэхналяў ды вопыту – тут дзядзька Ваня разводзіў рукамі. Дзе ж было ўзяць тую культуру працы, як у чэхаў? Ад яго я пачуў байку пра тое, як чэшскія півавары правяралі якасьць напою, упершыню зваранага падмайстроўнікам: аблівалі півам лаву і сядалі на яе ў скураных штанах. Калі лава падымалася разам з майстрамі – значыць, піва добрае. Праўда, на думку дзядзькі Вані, лідскае піва ня шмат у чым саступала лепшым чэшскім гатункам, бо адзін з галоўных сакрэтаў, і пра гэта казалі яму чэхі – вада, якасьць якой залежыць ад глыбіні артэзіянскіх упадзінаў, і нават пародаў, сярод якіх яна знаходзіцца. Калі гранітныя пароды – якасьць адна. Калі пясок – зусім іншая.

Але ж у нас на тое, каб пашырыць асартымент прадукцыі ці павялічыць выпуск аднаго нейкага гатунку, трэба было найвышэйшае дазваленьне з Масквы. Таму і гналі пераважна “Жыгулёўскае”. Танна і сьрдзіта. А што былі ў беларусаў і свае традыцыі бровараў, дык пра тое ўспомнілі толькі

зусім нядаўна, калі ўжо на рынку пачала дамінаваць “Балтыка”. Далёка ня лепшая марка піва, але ж побач з півам, атрыманым на дагістарычным абсталяваньні паводле старых, “планавых” прынцыпаў, яно ўсё ж выйграе ў якасьці.

Ад таго, што “Пльзенскі праздой” выкупіла нядаўна Паўднёва-Афрыканская фірма, піва горшым ня стала. Але чэхам гэта ўсё-ткі не падабаецца: піўныя бровары заўсёды лічыліся нацыянальным здабыткам Чэхіі, часткай нацыянальнай культуры. Дарэчы, варта ведаць, што нямецкае слова “пільзнэр” пайшло ад чэшскага “пльзенскага”.

Цяпер, калі Чэхія рыхтуецца ўступіць у Еўрапейскі Зьвяз, некаторыя пабойваюцца, што піва можа быць выціснутае амерыканскімі (!) Кока-калай ці Пепсі. Парадокс, але кавярням і рэстарациям піва прадаваць няма сэнсу – яно таньней за мінералку, ня кажучы пра колу, і на ім прыбытку ня зробіш. З іншага боку, турысты, асабліва з Нямецчыны, і едуць сюды найчасьцей толькі дзеля таго, каб танна выпіць і закусіць.

Многія чэхі, асабліва інтэлектуалы, ня любяць гашэкавага Швейка. Яны лічаць яго карыкатурай на чэха, абразай усяго чэшскага грамадства, у лепшым выпадку – прыманкай даверлівым турыстам. Напэўна, для турыстаў так яно і ёсьць – Швейк выклікае асацыяцыю з недалёкім гулякам і заўсёды нікам піўнухаў. Мала хто, я думаю, з замежных турыстаў, у тым ліку і з былых савецкіх рэспублікаў, узяў на сябе працу прачытаць раман Гашэка. Дарэчы, купіць “Прыгоды зухаватага ваякі Швейка” на мове арыгіналу ў Празе – праблема. Давялося купляць славацкае выданьне.

“Вы маеце радыёстанцыю”.

Розьніца паміж мной і маім родным дзядзькам – амаль дзесяць гадоў. Зараз мне здаецца, што гэта ня так і многа. А калі мне было дванаццаць, дык здавалася, што дзядзька – зусім дарослы чалавек, які жыве сваім таямнічым і надзвычай цікавым жыцьцём. У яго, дарэчы, быў чэшскі матацыкл – ЧЗ. Ня “Ява”, заўважце, якая была ў многіх, а ЧЗ – Чэшске Зброёвэ. І гэта рабіла маё захапленьне дзядзькам-матацыклістам, які іншым разам вазіў мяне з сабой, проста бязьмежным.

Часам паводзіў ён сябе, як я пазьней зразумеў, не зусім па-даросламу. Адночы прынёс аднекуль у хату (а мы жылі ў сапраўднай драўлянай хаце, з яблыневым садамі і бэзам, хоць і ў горадзе) рацыю з антэнай. Сапраўдную, скрадзеную з нейкага сьпісанага ваеннага самалёту.

Як некалі жартаваў літаратурны крытык Рыгор Бярозкін: “Вы маеце радыёстанцыю!” (замест “рацыі”).

Сваякі былі ў шоку. Асабліва не падабалася маці, што ўначы дзядзька ўключаў рацыю і круціў ручку наладкі – наладка была дакладная, круціць трэба было доўга, але ж якая была якасьць! Усе радыёгаласы было чуваць, нібы “Маяк”. Мне “галасы” слухаць не дазвалялася, але ж бацькоўскія забароны на тое і існуюць, каб родныя дзядзькі час ад часу падбухторвалі пляменьнікаў іх парушаць...

Адзін з самых яркіх успамінаў жыцьця, звязаных з радыё – забойства Роберта Кенэдзі. “Голас Амерыкі” перадаваў рэпартаж аб перадвыбарчым мітынгу сенатара. І раптам стрэлы, шум, крыкі... Хрыплы ад хваляваньня голас журналіста – Кенэдзі паранены. Я ня ўпэўнены, што гэта было, як цяпер гавораць, “наўпроставе ўключэньне”. Хутчэй за ўсё, гэта

быў запіс, які ўвесь час паўтаралі. Але ўражаньне было такое, што ты толькі што стаў сьведкам надзвычайнай, хоць і трагічнай падзеі.

Хутка я прыхваціўся слухаць галасы па начах (ну, не па начах – гадзіны гэтак да 11-й вечару). Але ўварваньне ў Чэхаславацкіну (а гэта здарылася ўсяго праз два з паловай месяцы пасля забойства Кенэдзі-малодшага) я праспаў.

Натуральна, не я адзін... Адразу пасля гэтага бацькі паспрабавалі мне нешта патлумачыць – ня так, як тлумачылі ў школе пра магчымасьць агрэсіі ФРГ і пагрозу “ўстоям сацыялізму”. Маці сказала тады вельмі проста, успомніўшы народнае выслоўе “сілай у рай не загоніш”.

Але даволі доўга гэта заставалася на ўзроўні эмоцыяў – прычым, пераважна спартовых. Бацькі і іхнія сябры зьбіраліся ў нас дома, каб паглядзець чэмпіянат сьвету па хакеі і “пабалець”... за чэхаў. Калі чэхам удавалася перайграць СССР – гэта было сапраўднае сьвята. Вельмі хутка для мяне імёны Недаманскі, Фарда, Глінка, Аўгуста сталі такім самым прадметам захапленьня, як для маіх пагодкаў – Старшынаў, Фірсаў, альбо Трацяк. Аднойчы маладзенькая медычная сястра, што прыходзіла бацькі рабіць уколы ад сэрца, саромеючыся, папрасіла ўключыць тэлевізар: “Як там нашы?”

“Ведаець, – казала яна – кладуся спаць і сьню Міхайлава, Пятрова, Харламава: усю тройку. А то сама гуляю ў хакей”. Адкуль ёй было ведаць, хто для нашай сям’і тады былі “нашы”?!

Што тычыць чэхаў, дык гэта яшчэ трэба паглядзець – хто заўсёды хварэў за сваіх больш зацята: савецкія ці чэшскія заўзятары. Прынамсі, савецкіх “фанаў” ужо няма. Як і чэхаславацкіх. Пэўны час мне здавалася, што большых заўзятараў, як чэхі, немагчыма сабе ўявіць. Не кажу нават пра хакей. Калі італьянскі судзьця не прызначыў пенальці ў вароты слаборнікаў чэшскай каманды на чэмпіянаце Еўропы, наступным днём вядучыя чэшскія газеты на поўным сур’ёзе распачалі дыскусію – а ці трэба Чэхіі далучацца да Еўрапейскага Зьвязу, калі еўрапейцы гэтак варожа і нахабна паводзяць сябе ў адносінах да чэшскіх футбалістаў?

Але ж калі славакі выйгралі чэмпіянат сьвету ў чэхаў... Жыцьцё ў Славацкіне спынілася дзён на пяць. Першыя два дні на славацкім інфармацыйным канале ТА-3 не было навінаў – ішлі толькі кадры шалёнай радасьці славакаў у Братыславе, ды іншых местах краіны. Хакеіст Шатан у адзін момант стаўся ня тое што нацыянальным героем, але богам (прабачце за міжвольную гульню словаў).

Але ж я адхіліўся ад тэмы.

Маім бацькам “размовы” пра Чэхаславацкіну каштавалі працы. А я нешта зразумеў толькі ў годзе 70-м, калі пайшоў у кінатэатр “Новости дня”. Быў такі кінатэатр каля Цэнтральнай плошчы ў Менску. У той час круцілі тут у асноўным дакументальныя фільмы. Савецкія стужкі рэдка бывалі цікавымі, але ж прагульваць школу там было зручна: сустрэць знаёмых ці свая-коў – ніякіх шанцаў.

Той фільм называўся “Чэхаславакія: год выпрабаваньняў”. Кепскай якасьці чорна-белая хроніка, стандартны, “тасаўскі” тэкст. Але ж менавіта кантраст паміж дыктарскім тэкстам і “відэарадам” мяне ўразіў.

Хлопцы-студэнты з доўгімі валасамі хапаюцца рукамі за тракі савецкіх танкаў... Хто, які цэнзар гэта прапусьціў тады? “Частка чэхаславацкай моладзі, падманутая варожай прапагандай...” – гугнеў дыктар. Потым я сустрэў падобныя словы ў Маркеса, у “Восені патрыярха”: “Бедныя падманутыя хлопцы”.

Узрост 14 гадоў, як вядома, лічыцца парой сексуальнага высьпяваньня.

Я не хачу сказаць, што падзеі ў тагачаснай Чэхіі, у СССР, забароненыя размовы “пра палітыку” захінулі перада мной усё астатняе і што дзяўчыны мяне зусім не цікавілі. Але палітыка была яшчэ больш забароненай тэмай, “табу”, чым нават секс, а таму здавалася цікавейшай і саладзейшай.

Таму, мабыць, 68-ы год і слова Прага запамніліся мне як нешта інтымнае, глыбока асабістае. Чэхі доўгі час здаваліся мне людзьмі незвычайнымі, як “камісары ў пыльных шлемах” у Акуджавы – смелымі, чыстымі, прыгожымі. У рэальным жыцці яны аказаліся проста людзьмі.

Праз трыццаць гадоў пасля тых падзеяў мы з жонкай паехалі ў Італію разам з чэшскай турыстычнай групай. Экскурсавод – гісторык па адукацыі, як ён сам сказаў, з глыбока правінцыйнымі манерамі, увесь час нерваваўся. Яму яўна не падабалася, што ў групе ёсць чужынцы, якія да таго ж, ня надта добра разумеюць па-чэшску. І вось на высьпе Капры ягоня апа-сеньні нарэшце спраўдзіліся.

Мы забыліся, ад якога прычалу адыходзіць катэр на Неапаль і доўга блукалі ў пошуках нашай групы. Гід, выпадкова ўбачыўшы нас на суседняй прыстані, адразу пачаў выгаворваць нам за спазьненне. Жонка адказала на гэта, натуральна, што мы ня дзеці, і ня трэба нам чытаць мараль.

Тады наш гід вымавіў сакрамэнтальную фразу: “Пасля таго, што ВЫ зрабілі з Чэхаславацкай, вам наогул лепей маўчаць!” Заўважце, гэта экскурсавод звяртаўся да кліентаў фірмы, на якую ён працаваў.

А што было яму адказаць? Што мы з Беларусі, а не з Расеі, і тым болей, не СССР? А беларускія салдаты хіба не служылі ў савецкіх акупацыйных войсках? Скажаць яму, што мой бацька пацярпеў за спачуванне Дубчэку і іншым дзеячам “праскай вясны”? А колькі чэхаў пазбавіліся працы на дзесяцігоддзі або нават патрапілі ў турмы толькі за тое, што не схацелі быць савецкімі і заставаліся проста чэхамі?

Аднаго з іх завуць Вацлаў Гавел. Яго сёння многія чэхі ненавідзяць, як Гарбачова – у Расеі. Ня спраўдзіў Гавел спадзяванняў на цуд, на тое, што з адыходам саветаў і кампартыі адразу пачнецца добрае заможнае жыццё. Ды й сам Гавел змяніўся на пасадзе прэзідэнта. Да ўлады прызвычайваюцца хутка. Падчас паводкі Гавел, які пакутуе ад цяжкай хваробы, усяго на некалькі дзён затрымаўся ў адпачынку і прыляцеў у Прагу, калі пік навалы ўжо мінаваў. 75 адсоткаў чэхаў скажуць потым падчас апытання, што прэзідэнт ня справіўся з выкананнем сваіх абавязкаў.

Многія ў Чэхіі зараз пасьмейваюцца над “аксамітнай рэвалюцыяй”, і яе ідэаламі. У тым, што спадзяванні ня спраўдзіліся, вінавацяць, найчасцей, чужынцаў – рускіх, украінцаў, беларусаў, якіх усіх агулам па-ранейшаму называюць “русамі”. Ёсць яшчэ, праўда, цыганы, якіх большасць чэхаў за лю-дзей ня лічаць. І зноў пра Гавела: калі ў горадзе Вусці-над-Лабэм мэрыя ўзьяла сыяну, каб адгарадзіцца ад цыганскага кварталу, прэзідэнт заявіў: альбо сыяну зьясуць неадкладна, альбо я сыходжу ў адстаўку. Сыяну зьнеслі – але далёка не адразу. А прэзідэнт, што называецца, страціў твар.

У адрозьненне ад іншых народаў, чэхі пры ўсёй іхняй ксенафобіі не патрабуюць, каб іх усе любілі. Яны – самадастатковая нацыя. Прынамсі, чэхі хацелі б так пра сябе думаць...

